

Белкіна Юлія Леонідівна –

асистент кафедри теорії та історії
держави і права університету еконо-
міки і права "КРОК"

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ ДОСТУПНОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ НА ПІДЛІТКОВУ ЗЛОЧИННІСТЬ

Висунуто гіпотезу про те, що якість культурного середовища позитивно впливає на зниження підліткової злочинності. Отримано статистичні підтвердження цієї гіпотези. Зроблено висновок про те, що профілактика підліткової злочинності повинна включати розширення (відновлення) мережі об'єктів культури та забезпечення їх доступності.

Выдвигается гипотеза о том, что качество культурной среды положительно влияет на снижение подростковой преступности. Получены статистические подтверждения этой гипотезы. Сделан вывод о том, что профилактика подростковой преступности должна включать расширение (возобновление) сети объектов культуры и обеспечения их доступности.

The hypothesis that the quality of the cultural environment positively influences decrease in juvenile delinquency is put forward. Statistical acknowledgement of this hypothesis are received. It is made a conclusion that prevention of juvenile delinquency should include expansion (renewal) of network of objects of culture and providing of their availability.

Ключові слова: соціокультурні об'єкти; підліткова злочинність; профілактика підліткової злочинності; об'єкти культури.

Злочинність – складне явище, що зумовлюється величезною кількістю факторів. Фундаментальною проблемою сучасності є формування кримінологічних засад боротьби зі злочинністю в Україні. Важливими щодо цієї багатоаспектної проблеми є, зокрема, питання теоретичного осмислення та розроблення прикладних питань кримінологічної політики і кримінологічного планування запобігання злочинності [1, с. 52]. За таких умов вивчення зв'язку певних факторів із показниками злочинності дозволяє прослідкувати тенденції впливу цих факторів на рівень злочинності для їх регулювання з метою поліпшення криміногенної ситуації.

Надзвичайно актуальною як у контексті негараздів сьогодення, так і криміногенної ситуації є проблема соціального захисту дітей і неповнолітніх, захисту їх від впливу криміналітету. Дуже потрібні базовані на солідному аналітичному матеріалі практичні рекомендації вчених. Отже, серед факторів, що можуть впливати на підліткову злочинність, деякі дослідники називають якість соціокультурного середовища [2; 3]. Так, О. А. Петренко зазначає, що організація профілактики злочинності неповнолітніх на соціальному рівні вимагає формування соціальної політики, орієнтованої на створення необхідних умов для реалізації, зокрема, такого напрямку діяльності інститутів соціального контролю, як розширення мережі безкоштовних гуртків і секцій; підвищення якості роботи позашкільних установ [2, с. 202]. Т. О. Лукіна, досліджуючи показники якості загальної середньої освіти (ЗСО), у складі групи показників "рівень сформованості моральних та суспільно значущих цінностей" виділяє такий індикатор якості, як культурна та соціальна інфраструктура (мережа установ культури й мистецтва, фонди бібліотек для дітей та юнацтва тощо. Обмеження доступу учнів до джерел мистецтва й культури, а також до різних позашкільних закладів освіти, яке спостерігається в Україні, негативно впливає на соціальне самопочуття підлітків. Останніми роками намітилася тенденція до згортання мережі позашкільних закладів освіти та скорочення загального контингенту їх відвідувачів. Із телеекранів зникли високоякісні художні фільми, науково-популярні та освітні програми. Недоступність для більшості школярів театрів, збідніння фондів дитячих та шкільних бібліотек призвели до того, що духовність дітей і підлітків формує низькопробна кінопродукція, неконтрольована преса, книжки бульварного типу та "вулиця" [3, с. 192, 199]. Нині швидкими темпами збільшується кількість дітей молодшого та середнього шкільного віку, які скоїли суспільно небезпечні діяння до досягнення ними 14 років [3, с. 203, 204]. Про моральне неблагополуччя нашого суспільства свідчить також збільшення серед загальної кількості засуджених неповнолітніх дівчат – майбутніх матерів, тобто тих, хто згодом має виховувати молоде покоління України. За даними Міністерства внутрішніх справ України, у деяких регіонах злочинність серед дівчат досягає 10 % від усіх правопорушень, учинених неповнолітніми [4, с. 38]. Це явище значною мірою вплинуло також і на фізичний стан дівчат. Причиною зростання рівня злочинності серед дітей шкільного віку переважна більшість учасників соціологічного опитування, проведеного науковцями-освітянами, назвала підвищення цін і погіршення матеріального становища більшості громадян (73,2 % респондентів), а також падіння моралі в суспільстві (44,9 %) [5, с. 252]. За таких умов як напрям поліпшення стану в цій галузі пропонується, зокрема, відновити й розвинути культурну інфраструктуру, заборонити демонстру-

вати на телебаченні та публікувати у друкованих виданнях матеріали, які пропагують насильство, жорстокість, порнографію, містицизм та ін.

Викладене вище дозволяє автору висунути гіпотезу про те, що якість культурного середовища позитивно впливає на зниження підліткової злочинності. Наявність таких об'єктів, як клуби, кінотеатри, бібліотеки, сприяє культурному, естетичному вихованню підлітків, організації їх дозвілля [6]. Водночас безпосередній кількісний зв'язок показників якості соціокультурного середовища з показниками підліткової злочинності не досліджувався. Отже, завдання статті – здійснити статистичний аналіз кількісних зв'язків показників якості соціокультурного середовища з показниками підліткової злочинності. З цією метою виконується статистичний аналіз наявності/відсутності/тісноти зв'язків між кількістю вказаних об'єктів (клубів, кінотеатрів, бібліотек) та показниками підліткової злочинності.

Одним з важливих завдань аналізу даних є пошук та оцінка взаємозв'язків між окремими ознаками для певної сукупності об'єктів [7]. Якщо певному значенню однієї величини відповідає сукупність значень другої, то між цими двома величинами існує так званий кореляційний зв'язок. Він існує тоді, коли на досліджуване явище впливає не один, а багато факторів. Оскільки явища суспільного життя – складні та багатофакторні, зв'язок між ознаками в соціології практично завжди кореляційний. Якщо кожному значенню однієї ознаки відповідає сукупність значень другої ознаки, близьких до свого середнього значення (тобто всі значення сукупності не дуже відрізняються від свого середнього арифметичного), то такий кореляційний зв'язок вважають сильнішим. Кількісно силу кореляційного зв'язку оцінюють з допомогою коефіцієнтів кореляції [7].

Для кількісних ознак часто використовують коефіцієнт Пірсона (R), що оцінює силу зв'язку за лінійної кореляції (тобто у припущенні, що значення однієї ознаки пов'язані з відповідними середніми другої ознаки лінійною залежністю). Усі значення коефіцієнта кореляції Пірсона належать інтервалу від -1 до 1 . Знак коефіцієнта показує "напрямок" зв'язку: додатне значення свідчить про "прямий" зв'язок (зростання однієї ознаки зумовлює тенденцію до зростання другої ознаки), від'ємне значення – про "зворотний" зв'язок (тенденцію до зменшення одного показника зі зростанням іншого в парі), а значення 0 – про відсутність лінійного кореляційного зв'язку. При $R=1$ або $R=-1$ маємо функціональний зв'язок між ознаками (тобто кожному значенню однієї ознаки відповідає одне значення другої ознаки, і ці значення пов'язані лінійною залежністю). Отже, чим далі значення коефіцієнта Пірсона від нуля (чим більша його абсолютна величина), тим тісніший лінійний кореляційний зв'язок існує між ознаками. Значення $R=0$ означає відсутність такого зв'язку.

З урахуванням викладеного, у зазначеній роботі були оброблені статистичні дані в розрізі регіонів України за 2007 рік згідно зі ста-

тистичним збірником [8, с. 108–109, 320–324, 334]. Для об'єктивності зіставлення кількісні показники перелічені на 1000 осіб населення. Зроблені розрахунки кореляційних зв'язків (на 1000 осіб населення) в системі координат “кількість клубів” – “кількість злочинів неповнолітніх за рік”; “кількість кінотеатрів” – “кількість злочинів неповнолітніх за рік”; “кількість бібліотек” – “кількість злочинів неповнолітніх за рік”. Щодо кожної пари показників підраховано коефіцієнти кореляції R . У результаті розрахунків встановлено такі значення коефіцієнтів кореляції R (з відхиленнями, у дужках – достовірність відсутності зв'язку):

“кількість клубів” – “кількість злочинів неповнолітніх за рік”:
 $R = -0,496 + 0,006$ (1%);

“кількість кінотеатрів” – “кількість злочинів неповнолітніх за рік”:
 $R = -0,428 + 0,017$ (5%);

“кількість бібліотек” – “кількість злочинів неповнолітніх за рік”:
 $R = -0,365 + 0,036$ (5%).

Отримані результати дозволяють дійти таких висновків:

1) убачається тенденція позитивного впливу кількості (доступності) соціокультурних об'єктів на рівень підліткової злочинності, оскільки коефіцієнт кореляції R у всіх випадках має від'ємне значення: чим більший показник кількості соціокультурних об'єктів, тим нижча підліткова злочинність;

2) близькість значення R до $-0,5$ свідчить про те, що вказаний вплив не можна назвати абсолютним (немає близькості до -1), проте не можна ігнорувати такий вплив (немає близькості до 0). Це є цілком природним, оскільки крім культурного середовища мають значення й інші чинники;

3) отримані дані свідчать про тенденцію щодо найбільшого позитивного впливу кількості клубів; на другому місці опинились кінотеатри, що, очевидно, можна пояснити не тільки позитивним впливом з боку кінотеатрів як центрів дозвілля, а й можливим негативним впливом певного репертуару; на третьому місці – бібліотеки, що, очевидно, можна пояснити відносно невеликою відвідуваністю цих закладів, особливо підлітками, які перебувають щодо злочинності в зоні ризику;

4) імовірність відсутності зв'язку між зазначеними показниками (попарно) є низькою і становить не більше 1 % – для клубів і не більше 5 % – для кінотеатрів і бібліотек. Отже, за будь-яких умов наявність соціокультурних об'єктів позитивно впливає на зменшення злочинності, що підтверджується наведеними статистичними показниками.

Водночас необхідно визнати, що кількість досліджених соціокультурних об'єктів України за 1990 року має сталу тенденцію до зниження, про що свідчить нижченаведена таблиця [9].

Таблиця

Кількість соціокультурних об'єктів в Україні (1990–2007 рр.)

Роки	Кількість масо- вих універсаль- них бібліотек, тис.	Кількість демонстрато- рів кіно-, відеофільмів, тис.	Кількість закладів культури клубного типу, тис.
1990	25,6	27,2	25,1
1991	25,3	25,0	24,7
1992	25,3	22,3	23,9
1993	24,4	20,5	23,5
1994	24,2	17,9	23,3
1995	23,8	16,1	23,0
1996	23,3	13,3	22,4
1997	21,5	10,8	21,5
1998	21,1	9,0	20,9
1999	20,9	7,8	20,7
2000	20,7	6,9	20,4
2001	20,4	6,0	20,2
2002	20,4	5,3	19,9
2003	20,3	4,1	19,6
2004	20,0	3,6	19,4
2005	19,8	3,3	19,1
2006	19,8	3,2	19,0
2007	20,8	3,0	18,9

Зазначена негативна тенденція загалом відповідає тій, що опи-
сана в монографії Т. О. Лукіної, і може негативно (щодо збільшення)
впливати на зростання рівня підліткової злочинності. Отже, її профі-
лактика як складову частину має включати розширення (відновлення)
мережі об'єктів культури та забезпечення їх доступності.

Законодавство України створює юридичну базу щодо вирішен-
ня питання саме таким чином. Так, згідно зі ст. 14 Закону України
“Про бібліотеки і бібліотечну справу”, бібліотеки, що є юридичними
особами, не підлягають приватизації. У разі приватизації будівель,
споруд, приміщень, в яких розміщено бібліотеки, що є в державній
або комунальній власності, та відмови нового власника надавати в
користування займані бібліотеками будівлі, споруди, приміщення ор-
гани, що приймають рішення про приватизацію цих будівель, споруд,
приміщень, забезпечують бібліотеки будівлями, спорудами, приміщен-
нями, збудованими за спеціальними проектами, або іншими упоряд-
кованими приміщеннями, що відповідають умовам обслуговування ко-

ристувачів бібліотек і зберігання бібліотечних фондів. Згідно зі ст. 27 цього Закону, забороняється переміщення бібліотек без надання рівноцінного упорядкованого приміщення для обслуговування користувачів бібліотеки, роботи працівників, зберігання бібліотечних фондів.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України "Про позашкільну освіту", державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована, зокрема, на збереження та розвиток мережі державних і комунальних позашкільних навчальних закладів без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду. Згідно з ч. 6 ст. 10 цього Закону, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах їх компетенції, зокрема, забезпечують збереження і зміцнення матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплених за ними земельних ділянок. Згідно з ч. 2 ст. 27 цього ж Закону, основні фонди, земельні ділянки та інше майно позашкільного навчального закладу не підлягають вилученню, не можуть бути джерелом погашення податкового боргу. Державні й комунальні позашкільні навчальні заклади, які належать підприємствам, міністерствам та іншим органам виконавчої влади, можуть приватизуватися лише за таких умов: збереження освітнього призначення позашкільного навчального закладу; згоди колективу позашкільного навчального закладу.

Таким чином, дотримання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування приписів законодавства щодо неприйнятності скорочення мережі соціокультурних закладів та усвідомлення ними встановленого негативного впливу скорочення цих закладів на стан підліткової злочинності має можливість створити необхідні умови для збереження об'єктів культури. Однак відповідні приписи законодавства дотримуються не завжди. У цьому сенсі слід привітати прийняття Верховною Радою України Постанови "Про запровадження мораторію на виселення редакцій друкованих засобів масової інформації, закладів культури, у тому числі бібліотек, видавництв, книгарень, підприємств книгорозповсюдження" від 16 січня 2009 р. № 901-VI, якою постановлено органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування до схвалення відповідного закону припинити прийняття рішень та призупинити виконання раніше прийнятих рішень про виселення редакцій друкованих засобів масової інформації, закладів культури, у тому числі бібліотек, видавництв, книгарень, підприємств книгорозповсюдження із займаних ними на законних підставах приміщень державної та комунальної власності; не допускати практики безпідставного розірвання чи припинення договорів оренди з редакціями друкованих засобів масової інформації, закладами культури, у тому числі бібліотеками, видавництвами, книгарнями, підприємствами книгорозповсюдження, а також закріпити за ними переважне право на укладення договору оренди на новий строк. Ураховуючи

проведені статистичні дослідження можна передбачити, що збереження та подальший розвиток мережі об'єктів культури сприятиме профілактиці злочинності.

Таким чином, у статті встановлено залежність між зменшенням кількості (доступності) соціокультурних об'єктів та рівнем підліткової злочинності.

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі є статистичні дослідження з більшими обсягами даних та терміном часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голіна В. В. Теоретичні та прикладні проблеми втілення кримінологічної політики запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 52 – 54.
2. Петренко О. А. Предупреждение преступности несовершеннолетних: некоторые аспекты / О. А. Петренко // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 201, 202.
3. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної освіти в Україні : [монографія] / Лукіна Т. О. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
4. Діти України в умовах перехідного періоду: Аналіз ситуації. – К. : Генеза, 1996. – 82 с.
5. Наукові основи управління школою : навч. посіб. [для директорів шкіл та факультетів підготовки і підвищення кваліфікації організаторів народ. освіти] ; за ред. Г. В. Єлєнікової. – Х., 1991. – 170 с.
6. Белкіна Ю. Л. До питання впливу доступності соціокультурних об'єктів на підліткову злочинність / Ю. Л. Белкіна // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 9 жовт. 2009 р.). – Одеса, 2009. – С. 28 – 30.
7. Соціологія – Теремко: коефіцієнти зв'язку між двома ознаками. Кореляційний і регресійний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.readbookz.com/book/138/3972.html>.
8. Регіони України 2007: стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2007. – 348 с.
9. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.